

7.Sınıf Sözcükte Anlam

7.Sınıf Sözcükte Anlam Konusu, sözcüklerin farklı anlamlarda kullanılması ile ilgilidir. Kelimelerin birden çok anlamı vardır ve kelimeler kullanıldıkları cümle içerisinde de yepyeni anlamlar kazanabilirler.

Bir kelimenin cümle içerisinde farklı bir anlam kazanmasına, yani sözcüklerin birden çok anlamı olmasına "**Çok Anlamlılık**" denir.

Örneğin "**basmak**" kelimesinin dilimizde kaç farklı anlamda kullanıldığına bakalım:

1.Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak
"**Bastığın** yerlerde güller açtı, sarıldı ayaklarına." - C. Külebi

2.Bir şeyi, üzerine kuvvet vererek itmek
"Motor çalıştıktan sonra debriyaja **basarsınız**." - H. E. Adıvar

3. Örtmek, bürümek, kaplamak
"Yollarını ot **basmış**, çamları yükselip saçaklarına el atmış olan bu büyük köşk." - M. Ş. Esendal

4.Baskın yapmak
"Ölen kızın intikamını almak için köyü **basıp** yakmış." - E. İ. Benice

5. Bir kimse bir yaşa girmek
"On dokuz yaşına yeni **basmış**, ürkek ve utangaç bir kızdım." - A. Erhat

6.Duman, sis vb. çevreyi kaplamak, çökmek
"Şehri akşamüstü sis **basmıştı**." - S. F. Abasıyanık

7.Bir şeyin etkisinde kalıp eziklik, üzüntü ve ağırlık duymak
"Yüreğinin acısını duyuyordu. Sıkıntı **basmış**, terlemeye başlamıştı. İzin istedi." - Y. Z. Bahadınlı

Görüldüğü üzere bir sözcüğün yalnızca bir anlamı bulunmamakta. İşte sözcüklerin farklı farklı anlamlarda kullanılması ile oluşan bu yeni anlamlarını "**Sözcükte Anlam Özellikleri**" başlığı altınca inceleyeceğiz:

Sözcükte Anlam Özellikleri

Gerçek Anlam

- Temel anlam, asıl anlam olarak da adlandırılır.
- Bir kelime farklı bir anlamı **çağrıştırmayacak** şekilde, herkesin bildiği **ilk ve kendi anlamında** kullanılırsa gerçek anlamda kullanılmış olur:

"Evlerin önlerine kuru meşe dallarıyla örtülü çardaklar yapmışlar." -R. H. Karay

"Yanakları kuruydu fakat gözleri tamamıyla siyah yaştı." -H. E. Adıvar

"Kuru" kelimesi bu iki örnekte **gerçekten** kuruluğu ifade eder.

Birkaç örnek daha verelim:

"Acı kahvesini yudumluyordu." -T. Buğra

"Sonunda keskin bir taşı testere gibi kullanarak ipi incelte incelte kopardı." -H. R. Gürpınar

"Annemin hastalığının geçmesi için bol miktarda tuzsuz kabak çekirdeği yemesi gerekiyormuş." -A. Kutlu

Ne kadınlar sevdim zaten yoktular / Böyle bir sevmek görülmemiştir -A. İlhan

Mecaz Anlam

- Bir kelimenin **tamamen gerçek anlamı dışında** kullanılmasıdır.
- Mecaz anlam çoğunlukla benzetme yolu ile kazandırılır.
- Mecaz anlam aslında bir **"değişmece"**dir.

Örneğin, bir kadın için "kuru bir kadın" denildiğinde, **ıslak olmayan** anlamı değil **zayıf, çelimsiz anlamı** kastedilmesi bir değişmece, bir mecazdır. Yazar anlatımı güçlendirmek için bu değişimi yapar:

"Kara, kuru, kibirli, kazık gibi bir kadın!" -H. E. Adıvar

Birkaç örnek daha verelim:

"Kopyalar ne kadar kuru ve tatsızsa, taklitler o kadar canlı ve sevimliydi." -İhsan Oktay Anar

"Bu acı adam, tatlı ve nüktedandı." -Y. Z. Ortaç

"En yakın dostlarının bile kusurlarını keskin bir dille yüzlerine vururmuş." -H. Taner

"Bir kadın sesiydi bu. İnce ve keskin, dikkati hemen kapalı ve bırakmayan bir ses." -P. Safa

Terim Anlam

- Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili **özel ve belirli bir kavramı karşılayan** kelimeler terim anlamlı sözcüklerdir.

Örneğin, "üçgen" kelimesi bir geometri terimidir:

*Tabanı otuz metre kadar tutan bir **eşkenar üçgen** biçimindedir.* -T. Buğra

Örneğin "nota" sözcüğü bir müzik terimidir:

*"Saz sesleri bazen aynı **notaları**, ruhumuza mihlanmak istenen bir altın çiviye vurulan darbeler gibi tekrar ederdi."* - A. Ş. Hisar

"Ofsayt" sözcüğü bir spor terimidir:

*"Maçta da kendini pek yormaz, yarı **ofsayt** durumlarından beş gol çıkarırdı."* -H. Taner

Somut Anlam

- Doğada bulunan ve **duyu organlarımız ile algılaya bildiğimiz varlıkları** karşılayan sözcükler somut anlamlı sözcüklerdir:

İnsan, hayvan, kedi, kuş, gemi, araba, deniz, göl, silgi, kalem, defter, hava, su, toprak, şeker, tatlı sözcükler örnek gösterilebilir

- Somut anlamlı bir kelime soyut bir anlam ifade edecek şekilde kullanılabilir. Buna **soyutlama** da denir.
- Somut anlamlı bir sözcük soyut anlama gelecek şekilde kullanıldığında **gerçek anlamından uzaklaşır** ve mecaz anlam kazanır:

*"Şu **pis dünyanın** acılarında bile öyle bir tat var ki her şeye razıyım."* -R. N. Güntekin

*"Size de tiyatruza da biraz yararlı olabilmek için didiniyorum, **parçalıyorum**."* -T. Buğra

Soyut Anlam

- **Var olanı değil, varlıkları değil, kavramları** karşılayan sözcükler soyut anlamlıdır. Soyut anlamlı sözcükler varlığı karşılamadığından duyu organları ile **algılanamaz**.

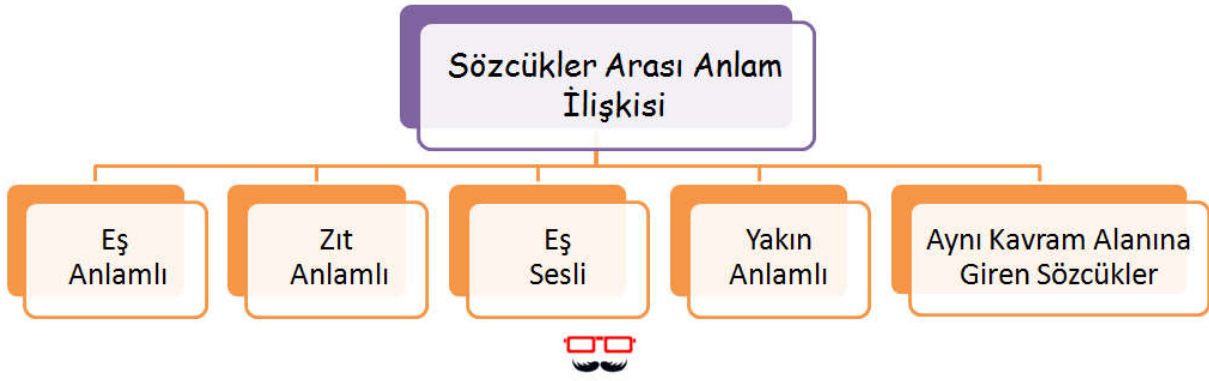
Düşünce, hürriyet, bağımsızlık, kavram, aşk, sevgi, nefret, ihanet, gönül, dostluk, arkadaşlık vb. gibi **maddesel olmayan** sözcükler örnek gösterilebilir.

- Soyut anlamlı bir sözcük somut anlama gelecek şekilde kullanılabilir. Buna soyutlama denir.
- Soyutlama daha çok soyut kavramı kişileştirme yolu ile ona somut özellikler verilerek yapılır:

*"**Uslan artık deli gönül***

Bak gelip geçiyor ömür" - Zerrin Özer

- Somutlama benzetme yolu ile de yapılır:
"Bir milletin **şii**, devirler aşırı elden ele gezen bir **meşaledir**." Attila ilhan

Sözcükler Arası Anlam İlişkisi

7.Sınıf Sözcükte Anlam konusunun bir başka başlığı olan sözcükler arası anlam ilişkisinde, kelimelerin birbirleri arasında oluşturdukları anlam ilişkilerini inceleyeceğiz:

Eş Anlamlı Sözcükler

- Farklı sözcükler oldukları halde **aynı anlamda kullanılan** sözcükler arasında **eş anlamlılık ilişkisi** vardır.
- Bu kelimeler eş anlamlı olarak adlandırılır.

Ad-isim, sözcük-kelime, yaşlı-ihtiyar, anı-hatıra, asır-yüzyıl,akıl-us, düşünce-fikir özgürlük-hürriyet vb. kelimeler eş anlamlı kelimelerdir.

Zıt Anlamlı Sözcükler

- Anlamları birbirine zıt, anlamları birbirinin **tam tersi** olan kelimeler arasında zıt anlamlılık ilişkisi vardır.
- Bu kelimeler zıt ya da **karşıt anlamlı** sözcükler olarak adlandırılır.

Ağır / hafif, aşağı / yukarı, büyük / küçük, düz / eğri, iyi / kötü, ileri / geri, ucuz / pahalı, zor / kolay vb. sözcükler karşıt anlamlı sözcüklerdir.

Yakın Anlamlı Sözcükler

- Bazı sözcükler tam olarak **aynı anlamı ifade etmese** de anlamları birbirine **yakındır**.

Anlaşmak / uyusmak, göndermek / yollamak, çalışmak / çabalamak / koşturmak, yola çıkmak / yola düşmek / yola koyulmak vb. sözcükler yakın anlamlıdır.

Eş Sesli Sözcükler

- Söylenişleri ve yazılışları **aynı** fakat **anlamları farklı** olan sözcüklerdir.

Toprak parçası olan **kara** ile bir renk olan **kara** sözcüğü gibi

Bir sayıyı ifade eden **yüz** ile çehre anlamına gelen **yüz** sözcüğü gibi.

Küçük dere anlamındaki **çay** ile içecek türü olan **çay** gibi.

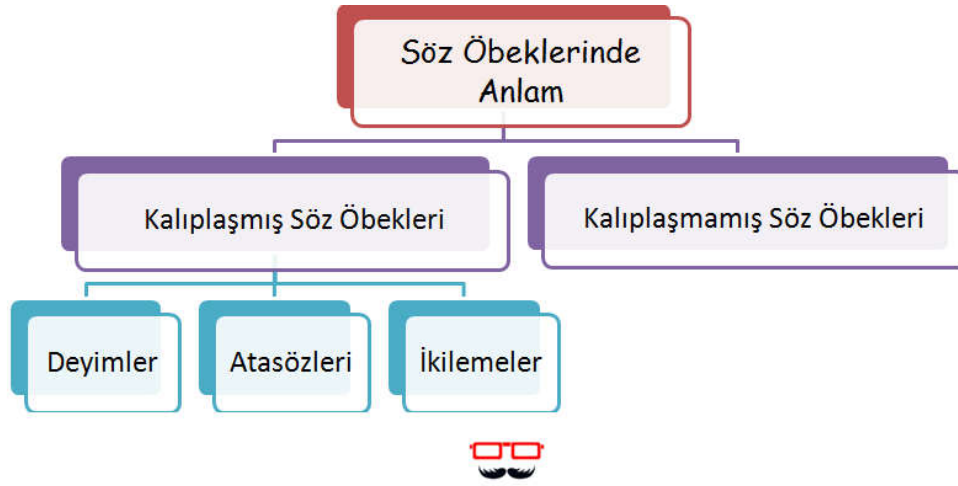
Aynı Kavram Alanına Giren Sözcükler

- Kavram alanı ifadesi varlıkların **ortak özelliklerini**, **cins ve türlerini** kapsayan, sınıflandıran bir ifadedir.
- Örneğin, **uçak, tren, otobüs, gemi, feribot, vapur, otomobil, bisiklet** kelimeleri "**taşıt**" kavram alanı içerisindedir.
- **Gemi, vapur, feribot, sal** kelimeleri de "**su üstü taşıtları**" kavram alanı içerisindedir.
- **Bisiklet, kızak, kağı, at arabası** ise "**motorsuz kara taşıtları**" kavram alanı içerisindedir.

Sözcüklerin aynı kavram alanında olup olmadıklarına, onların **ortak ve ya farklı** özelliklerine bakarak karar veririz.

Bu ortak özellikler çok **genel** de olabilir **özel** de olabilir. Örneğin, ağaç, maymun ve insan sözcüklerinin ortak özelliği "**canlı**" olmalarıdır.

Çam, meşe, kavak kelimelerinin ortak özelliği ise "**ağaç**" olmalarıdır.

7.Sınıf Sözcükte Anlam ana başlığı altında sadece sözcüklerin anlamları değil bir kaç sözcükten meydana gelen sözlerin yani söz öbeklerinin (söz gruplarının) de anlamları incelenir:

Kalıplaşmış Söz Öbekleri

Deyimler

- Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kalıplaşmış söz öbeklerine deyim denir.
- Deyimler halkın ortak mirasıdır ve kalıplaşmış olduğundan değiştirilemez.
- Deyimlerdeki anlatım güzelliği deyimlerin mecaz anlamı olmasındandır.
- Deyimler bir dildeki en önemli zenginliktir. Olayları ya da durumları kısa, özlü, net, kıvrakça ifade eden tabirlerdir.
- Deyimleri atasözünden ayıran özellik: Deyimlerin cümle niteliğinde olmamasıdır.

Abayı yakmak, aşağıdan almak, bağrına taş basmak, buluttan nem kapmak, çileden çıkmak, dalga geçmek, el ele vermek, karşı gelmek, mercimeği fırına vermek, nalları dikmek, saman altından su yürütmek, üç buçuk

atmak, yasak savmak, yüzgöz olmak, zılgıt vermek, göze girmek, gözden düşmek, kulağı delik, eli açık, tepesi

atmak, gönül almak, göze gelmek, dile düşmek, küplere binmek vb.

Atasözleri

- Atasözü ya da atalar sözü, halkın ortak ürünü olan, halkın olaylar ve durumlar karşısında edindiği tecrübe ve gözleme dayalı, öğüt verici nitelikte özlü, kısa, çarpıcı kalıplaşmış cümlelerdir.
- Atasözleri, söz oyunlarına ve zengin bir anlatıma dayalı, gerçek anlamı dışında derin bir anlam taşıyan mecazlı sözlerdir.
- Atasözleri, kalıplaşmış olduğundan değiştirilemez.
- Deyimlerle birlikte atasözleri bir milletin geçmişten bugüne dünya görüşünü, felsefesini, olaylara bakış açısını gösteren binlerce yıllık birikimlerdir.
- Bu yüzden bir Türk atasözünü, Anadolu'da yaşayan Türk de Kazakistan'daki Türk de Kırgız da Türkmen de Azeri de bilir, kullanır. Bu yüzyılda kullanılan atasözü bundan bin yıl önce de var olduğu gibi bin yıl sonra da var olacaktır.

Âlet işler, el övünür. Ak akça kara gün içindir. Çalma elin kapısını, çalarlar kapını. Ağlamayan çocuğa meme vermezler. Güzele bakmak sevaptır. Eşek hoşaftan ne anlar denesini yer suyunu bırakır vb.

İkilemeler

- Anlamı **pekiştirmek**, anlatımı **güçlendirmek** için kalıplaşmış şekilde **arka arkaya söylenen iki kelime**den meydana gelen söz öbeklerine ikileme denir.
- İkilemeler oluşturulma şekillerine göre sınıflandırılabilir:
- **Aynı sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: ağır ağır, yavaş yavaş, hızlı hızlı vb.

"Ama bu yeni şiir, **yavaş yavaş** yayılıp birçok kimse tarafından da tutulunca iş değişti." - **O. V. Kanık**

- **Eş ya da yakın anlamlı sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: ses seda, yorgun argın, zarar ziyan, mutlu mesut, doğru dürüst, eş dost vb.

"Bak hele üzerinden **ses seda** uzaklaşır,
Düşerim gerilere, içyeden içyeden." - **F. H. Dağlarca**

- **Karşıt anlamlı sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: aşağı yukarı, iyi kötü, ileri geri, acı tatlı, altı üstü vb.

"Her birimiz **iyi kötü** bir vitrin taşımaktayız göğüs kafesimizde." - **E. Şafak**

- **Biri anlamlı diğeri anlamsız sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: çoluk çocuk, eski püskü, yarım yamalak, yırtık pırtık, gelmek melmek vb.

"Kentler, büründüğümüz kıyafetler gibidir. Kimi zaman bol, dökümlü, zengin gösteren, kimi zaman **eski püskü**, gariban ama mağrur..." - **A. Erdoğan**

- **Her ikisi de anlamsız sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: abur cumur, mırın kırın, paldır küldür vb.

Olumlu, verimli bir işe adayacağı zamanını, **abur cubur** işlere harcamak ağırlarına gider. - **H. Taner**

- **Yansıma sözcüklerin tekrarı ile oluşanlar**: şırıl şırıl, gıcır gıcır, gürül gürül, fokur fokur, cik cik, miyav miyav, pır pır vb.

"İdare lambası **pır pır** edip duruyordu sofadaki merdiven başında." - **Ç. Altan**

Yansıma sözcükler insanların doğada duyduğu sesleri taklit edip türettikleri sözcüklerdir.

Kalıplaşmamış Söz Öbekleri

- Sözcükte Anlam konusunun en önemli başlığı kalıplaşmamış söz öbekleridir.
- Çünkü bu söz öbeklerinin herkes tarafından **bilinen anlamları yoktur**.
- Bu söz öbeklerinin **anlamı kullanıldığı cümle ve metinden hareketle bulunur**.
- Kalıplaşmış söz öbekleri yani atasözleri, deyimler, ikilemeler nasıl anlatıma zenginlik katmak amacı ile kullanılıyorsa kalıplaşmamış söz grupları da aynı amaçla kullanılır.
- Amaç, **ifadeyi sanatsallaştırmak, zenginleştirmek, kuru bir ifade olmaktan çıkarmaktır**.
- Kalıplaşmamış söz öbekleri, mecaz, benzetme, kişileştirme, ad aktarması, deyim aktarması gibi birçok söz sanatı kullanılarak elde edilir.
- Ve bu sözleri elde etmek yazarın **yeteneğine, hayal ve ifade gücüne** bağlıdır.
- Zaten bu yüzden kalıplaşmamış diye adlandırılır.
- **Herkes güzel bir laf söyleyebilmek için** kalıplaşmamış söz öbekleri oluşturabilir!
- Kısacası kalıplaşmamış söz öbekleri, **edebiyat sanatının temelidir**, diyebiliriz.

Hadi öyleyse, bu sanatın inceliklerini inceleyelim ve nasıl bir şeymiş öğrenelim:

"Çocuklarımızı, **yüzyılımızın sevimsiz boyasıyla kapatılmış bir şehir** bekliyor."

Ne demek şimdi bu? Yazar burada ne demek istemiş? Niye yazar direk derdini söylemiyor da böyle süslü laflar ediyor. Çünkü bu bilgilendirici bir metin için yazılmış bir cümle değil, sanatsal bir zevk kaygısı ile kaleme alınmış ve okuyucusunu da bu yüzden etkiliyor.

Bu söz öbeği her okuyucu da aynı anlamı, aynı hissi uyandırmayabilir. Hepimiz farklı şeyler anlayabiliriz. Amaç da zaten biraz bu.

Peki yazarımız şunu demek istiyor olabilir mi:

Çocuklarımıza tek renk, koyu, çirkin şehirler bırakıyoruz. Peki bu şehirlerimizi boyayan çirkin renk, gri olabilir mi? Şehirler bu gri rengini beton yapılardan alabilir mi? Betonun rengi gri, peki doğanın rengi?

Yeşil. Öyleyse gelecekte çocuklarımızı, çağımızın çirkin rengi gri ile boyalı sevimsiz yani her yeri beton ve yeşilliğin yok edildiği çirkin bir şehir bekliyor olabilir mi?

Birkaç örnek daha, ne demek istenmiş bu cümlelerde, düşünme sırası sizde:

"**Çağın gerisinde kalmış** yazarların başarılı ve özgün eserler ortaya koymaları mümkün değildir."

"Onun eserlerini okuyan kişi, ne demek istediğini hemen anladı. **Tam bir dil cambazıydı** o."

"**Yazılarına yüreğini koymayan** bir sanatçı ne kadar uğraşırsa uğraşsın sesini kimseye duyuramayacaktır."

"Ne düşünürseniz düşünün, her durumda **kendi kafanız-la düşünün**."

"Yenilikçi bir kapak tasarımcısı olarak **kendini tekrar etmeyen tasarımlar**a odaklanmayı tercih ediyorum."